

- наукова мова шкільної географії, що вивчається на профільному рівні, вирізняється наявністю у її складі значної кількості абстракцій;

- понятійно-термінологічний апарат нашого дослідження перебуває на стадії трансформації у зв'язку з сучасними особливостями формування української термінології.

Таким чином, при застосуванні профільного рівня навчання географії створюються найбільш сприятливі умови для професійної орієнтації учнів та осмисленого вибору ними життєвого шляху, а це говорить про свідому творчу реалізацію людини.

Список використаних джерел: 1. Адаменко О. В. Проблеми диференційованого і профільного навчання у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ століття / О. В. Адаменко // *Наук. зап. Сер. Педагогіка і психологія* / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2004. – № 11. – С. 68-72.; 2. Ампілова Л. П., Шульженко Л. С., Шахов Ю. І. Диференціація географічної освіти та її органічний зв'язок з національною історією, мовою, культурою. Проблеми географічної освіти в Україні. Тез. доп. / Ред. кол. П. Г. Шищенко / відп.ред / та ін. – Київ, 1993. – С. 102-103.; 3. Андронатий В. В. Педагогические условия реализации дифференцированного подхода в процессе обучения общеобразовательным предметам / В. В. Андронатий // *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*. – К., 1997. – С. 202- 204.; 4. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія / Л. Д. Березівська . – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 406 с.; 5. Гончаренко С. У. Методологические и теоретические основы формирования у учащихся средней школы естественнонаучной картины мира: дис. ... док-ра пед. наук в форме науч. докл. / Семен Устинович Гончаренко. – К., 1989. – 56 с.; 6. Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики. Навчальний посібник. – 2-е вид. – К.: ВД «Слово», 2012. – 464 с.; 7. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика: [монографія] / Тетяна Геннадіївна Назаренко // *Педагогічна думка*. – 2013. – 318 с. ISBN 978-966-644-362-8 UPL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9886> ((дата звернення: 26.11. 2018).); 8. Рабунский Е. С. Індивідуалізація домашніх завдань – необхідна умова успішного навчання, - Калінінград, 1962 – 114 с.; 9. Фруктова Я. С. Диференціація навчання в профільних класах природничого спрямування (на матеріалі курсу «Загальна біологія»): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. [Текст] / Я. С. Фруктова ; [Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова]. – К., 2003. – 241 с.; 10. Шардаков М. Н. Очерки психологи учения [Текст] / М. Н. Шардаков – М., Учпедгиз, 1951. – 200 с.

УДК 374

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

В. Ю. Стрельніков

strelnikov.poltava@gmail.com

кафедра філософії і економіки освіти, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, м. Полтава, Україна

Вивчення професійної компетентності педагогів закладів вищої та середньої освіти останнім часом знаходиться в полі зору вітчизняних науковців [1–9], активно розробляються питання мотивації і методологічних засад

розвитку професійної компетентності, вивчається значення освітнього середовища як важливого чинника професійної підготовки вчителя.

Довгий час у вітчизняній педагогічній науці розроблялася проблема педагогічної майстерності вчителя і шляхів її формування. Тепер все частіше вживається термін «професійна компетентність», що пов'язано з переходом вітчизняної системи освіти на компетентнісну модель оцінювання результату підготовки вчителів, зокрема й учителів географії. Зрозуміло, що професійна компетентність вчителів географії є результатом підготовки, підвищення кваліфікації чи самоосвіти.

У системі післядипломної педагогічної освіти вчителів географії мають розвиватися основні компоненти структури їхньої професійної компетентності, серед яких виділимо такі: мотиваційно-ціннісний; система професійно важливих якостей; система здібностей вчителя; когнітивний (знання географії, педагогіки, психології, інших суміжних галузей); афективний (позитивне емоційно-оцінне ставлення до свого предмета – географії, здатність до емоційно-вольової регуляції поведінки); конативний (уміння, навички, педагогічна техніка, поведінка). Через інтеграцію цих структурних компонентів формуються універсальні та професійні компетенції вчителя географії.

Доцільним є виділення трьох рівнів сформованості професійної компетентності вчителів географії: адаптивний, репродуктивний, креативний.

Програми післядипломної педагогічної підготовки вчителів географії спираються на модель професійної компетентності вчителя географії, яку складають певні інтегровані показники. Традиційно вони вважаються складовими компонентами у структурі педагогічної майстерності (особистісні якості, знання, вміння вчителя). Однак, разом з компетенціями вчителя вони є показниками реалізованості цих якостей, вмінь і знань на практиці. Розкриємо більш докладно суть структурних компонентів професійної компетентності вчителя географії.

Поява мотиваційно-ціннісного компонента у моделі професійної компетентності вчителя географії зумовлена важливістю позитивної мотивації до професії, яка є важливою складовою педагогічної спрямованості. Педагогічну спрямованість складають такі параметри: позитивне ставлення до професії вчителя географії, інтерес до роботи; спрямованість на розвиток особистості учнів засобами географії; бажання постійного вдосконалення у професії вчителя.

Також можна виділити у структурі педагогічної спрямованості соціально-моральну спрямованість, яку характеризують такі основні риси особистості:

- 1) вільна особистість, здатна до самовизначення в світі культури;
- 2) гуманна особистість, яка з любов'ю ставиться до всього живого;
- 3) духовна особистість, яка має високі духовні потреби;
- 4) творча особистість, творчість якої проявляється у всіх сферах життєдіяльності.

Індивідуальна освітня траєкторія розвитку професійної компетентності вчителя географії у системі післядипломної освіти залежить від того, на якій стадії розвитку професійної спрямованості він перебуває: першій – виявляє

інтерес до професії, має потребу її набуття і удосконалення; другій – має стійкий інтерес до професійної діяльності; третій – проявляє цілеспрямованість в оволодінні основами майстерності вчителя географії; четвертій – прагне до розвитку в собі комплексу якостей, професійно значущих для педагогічної праці.

Ціннісне ставлення до діяльності вчителя географії виявляється у таких показниках, як: розуміння мети і завдань діяльності вчителя географії, усвідомлення цінності географічних і педагогічних знань, визнання цінності суб'єктних відносин, задоволеність педагогічною працею і орієнтація на професійне та особистісне самовдосконалення.

У закладі післядипломної педагогічної освіти у вчителів географії мають розвиватися педагогічні здібності, у яких вбачаємо набір якостей особистості, що відповідає вимогам педагогічної діяльності вчителя географії та забезпечує легке оволодіння цією діяльністю і досягнення в ній високих результатів.

Професійна компетентність вчителя географії багато в чому визначається наявними у нього якостями, які надають своєрідність його спілкуванню з учнями, визначають швидкість і ступінь оволодіння необхідними вміннями. Домінуючими рисами вчителя в аспекті його діяльності як географа є: цілеспрямованість; наполегливість; терплячість; толерантність, здатність до фасилітації (підвищення продуктивності і швидкості діяльності під впливом інших); ініціативність; творчий підхід до вирішення кожного завдання; флексибельність (готовність до саморозвитку і самозміни).

Морально-етичні якості мають відображення в поведінці, моралі, виконуючи функцію регулювання поведінки людини. Моральне виховання учнів має базуватися не тільки на словесній формі впливу на них, а, насамперед, на особистому прикладі. Проявом цієї важливої моральної якості вчителя географії є педагогічний оптимізм, який передбачає доброту, чуйність, товариськість і доброзичливість, життєрадісність, почуття гумору.

Організатори післядипломної педагогічної освіти вбачають головною моральною якістю сучасного вчителя гуманізм як визнання людини найвищою цінністю. Гуманне ставлення вчителя має прояв у інтересі до особистості учня, співчутті, наданні йому в разі необхідності допомоги, у визнанні гідності учнів, у вимогливості до їхнього розвитку. Вчитель має володіти також моральними якостями: принциповістю, самокритичністю, працьовитістю, справедливістю.

Розвинуті комунікативні якості, до яких належать товариськість, ввічливість, доброзичливість та інші, допомагають вчителю встановлювати контакт з учнями у процесі спілкування. Велике значення для вчителя географії має вміння швидко знайти вихід із ситуації. Якщо молодий вчитель губиться, ніяковіє, учні можуть розцінити це як прояв некомпетентності.

Неодмінною якістю вчителя також повинна бути його вимогливість, адже учні, як правило, не сприймають м'якотілість, млявість, наївну довірливість вчителя, його безпринципну поблажливість. Однак, ці риси не слід змішувати із толерантністю як готовністю надати іншій людині свободу думки і дії. Сутність толерантності – вимога поважати права інших бути такими, які вони є, не допускати заподіяння їм шкоди. Безумовно, вчитель повинен володіти цією

якістю і бути прикладом толерантності і терпимості для учнів.

Вольові якості мають велике значення для успішної діяльності сучасного вчителя географії. Вчитель без самовладання попадає в конфліктні ситуації, приймає необґрунтовані рішення. Однак спокій і витримка вчителя не повинні підмінятися його байдужістю до своєї роботи. Вчитель має право і повинен радіти, засмучуватися, обурюватися. Але він не повинен гніватися, втрачати над собою контроль, переходити на грубий і образливий тон.

У структурі когнітивного компоненту професійної компетентності вчителя географії заклад післядипломної педагогічної освіти розвиває:

- методологічні знання – знання загальних підходів, принципів, закономірностей розвитку, навчання і виховання учнів;

- психолого-педагогічні знання – знання психолого-педагогічних основ навчання і виховання;

- спеціальні знання – знання географії;

- методичні знання – знання особливостей методики організації навчального процесу з географії;

- знання в сфері інформаційних технологій, так звані медіа-знання (знання сутності, форм, методів масової комунікації; усвідомлення потреби використовувати засоби масової комунікації в освітньому процесі; знання механізмів впливу засобів масової інформації на психіку і світогляд).

- важливими є також знання, що відображають кваліфікаційні вимоги до вчителів географії.

Афективний компонент, перш за все, стосується емоційно-вольової сфери особистості. У закладі післядипломної педагогічної освіти має розвиватися позитивне емоційно-оцінне ставлення до географії і здатність до емоційно-вольової регуляції поведінки вчителя.

Конативний компонент професійної компетентності вчителя географії є системою професійних умінь, володіння педагогічною технікою.

Уміння вчителя є володіння способами виконання окремих дій чи діяльністю в цілому відповідно до правил і мети діяльності.

Серед професійних умінь вчителя географії заклад післядипломної педагогічної освіти розвиває: проєктувальні; конструктивні; інформаційні; організаторські; комунікативні; фасилітаційні; дослідницькі; виховні. Педагогічна техніка включає дві групи умінь: уміння управляти собою (володіння тілом, емоційним станом, технікою мови) і вміння взаємодіяти з аудиторією.

Розглянуті компоненти професійної компетентності вчителя географії в процесі освоєння педагогічної діяльності проявляються у вигляді компетенцій, тобто здатності реалізувати сукупність знань, умінь і навичок.

У закладі післядипломної педагогічної освіти розвиваються два основні види компетенцій: універсальні й професійні. Стосовно діяльності вчителя географії універсальними компетенціями є соціально-особистісні, загальнокультурні компетенції, інструментальні компетенції.

Вчитель географії зі сформованими соціально-особистісними й загальнокультурними компетенціями: розуміє високу соціальну значимість і

відповідальність своєї професії, має високу мотивацією до виконання професійної діяльності; володіє культурою мислення, здатний до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки мети та вибору шляхів її досягнення, вміє логічно правильно, аргументовано і ясно будувати усну і письмову мову; має сформовану гуманістичну позицію щодо довкілля; транслює у освітньому процесі навички гуманітарної культури; готовий до соціальної взаємодії зі учнями, колегами та іншими людьми на основі прийнятих у суспільстві моральних і правових норм, виявляє повагу до людей, толерантність до іншої культури; знає свої права і обов'язки як громадянина своєї країни; вміє використовувати правові документи у своїй професійній діяльності; здатний постійно вдосконалювати і розвивати свій інтелектуальний та загальнокультурний рівень, готовий до підвищення своєї кваліфікації і майстерності; здатний до самостійного вивчення нових методів діяльності, спрямованої на вдосконалення навчально-виховного процесу у школі; готовий до активного спілкування і професійної взаємодії з колегами; здатний вільно користуватися іноземними мовами як засобом ділового спілкування; здатний використовувати на практиці навички та вміння управління учнівським колективом, формувати сприятливий соціально-психологічний клімат у класі; готовий до вирішення конфліктних ситуацій в учнівських колективах, у взаємодії з окремими учнями; здатний особистим прикладом позитивно впливати на учнівську молодь, транслюючи навички морально-психологічного здоров'я; здатний брати на себе всю повноту відповідальності за здоров'я учнів під час занять та інших видів навчальної роботи тощо.

Заклад післядипломної педагогічної освіти розвиває у вчителя інструментальні компетенції, коли він: вміє працювати з традиційними носіями інформації, розподіленими базами знань; здатний працювати з інформацією в глобальних комп'ютерних мережах; вільно володіє літературною та діловою письмовою та усною мовою; вміє створювати і редагувати тексти професійного призначення, аналізувати логіку міркувань та висловлювань; володіє однією з іноземних мов на рівні побутового спілкування; вміє використовувати можливості комунікативних зв'язків для реалізації внутрішніх резервів партнерів у спілкуванні; здатний використовувати для вирішення комунікативних завдань сучасні технічні засоби; здатний аналізувати, синтезувати і критично резюмувати інформацію; здатний до професійної експлуатації сучасного обладнання та приладів у процесі освітньої діяльності тощо.

Отже, у пропонованій моделі професійної компетентності вчителя географії наочно бачимо, що головними в ній є перш за все психологічні і дидактичні процедури взаємодії вчителів і учнів, а в її структурі – мотиваційно-ціннісний, система професійно важливих якостей, система здібностей вчителя, когнітивний, афективний і конативний компоненти.

Розгляд структури професійної компетентності вчителя географії в єдності її компонентів і взаємозв'язків дозволив установити, що для визначення оптимальних характеристик системи післядипломної педагогічної освіти вчителів географії на сучасному етапі розвитку суспільства її необхідно

аналізувати у двох аспектах: структурному, в якому професійна компетентність вчителя географії розглядається як сукупність взаємозалежних елементів із заданими характеристиками, та соціальному, в якому розглядаються вимоги соціуму до професійної компетентності вчителя.

Список використаних джерел: 1. Лебедик Л. В. Дидактичні принципи формування ІКТ-компетентностей майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки. *Фізико-математична освіта : науковий журнал*. 2017. Вип. 3(13). С. 215–219.; 2. Лебедик Л. В. Компетентнісний підхід у підготовці викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури. *Педагогічні науки : зб. наук. праць* Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. Вип. 66-67. С. 53–58.; 3. Лебедик Л. В. Компетентнісний підхід до проектування системи підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Дидактика : часопис / О. Ільченко (гол. ред.) ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 17. С. 154–158.*; 4. Лебедик Л. В. Формування загальних і професійних компетенцій майбутніх викладачів економіки. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 2 (171). С. 11–14.; 5. Стрельников В. Ю. Акмеологічна компетентність викладача вищої школи. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. № 31 (244). Черкаси : ЧНПУ імені Богдана Хмельницького, 2013. С. 71–74.; 6. Стрельников В. Ю. Екологічна компетентність вчителя біології та екології. *Імідж сучасного педагога*. 2010. № 1 (100). С. 54–58.; 7. Стрельников В. Компоненты профессиональной компетентности преподавателя высшей школы. *Edukacja i ekonomia. Redakcja naukowa prof. dr. hab. V. Rajangu, dr. T. Trocikowski. Wloclawek Kapiewo*, 2015. С. 213–221.; 8. Стрельников В. Ю. Модель професійної компетентності викладача вищої школи. *Наукові записки ПОППО : Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника*. Вип. 2. Полтава : ПОППО, 2012. С. 25–33.; 9. Стрельников В. Ю. *Розвиток професійної компетентності вчителів у закладах післядипломної освіти : автореф. дис. канд. пед. наук*. Київ, 1995. 24 с.

ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ ОЦЕНИВАНИЯ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ

О. К. Алхасов

iqtisadicografiyavectm@mail.ru

*кафедра экономической географии и методики преподавания географии,
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет, г. Баку, Азербайджан*

В статье рассматриваются принципы и методы оценивания достижений учащихся на уроках географии в общеобразовательных школ Азербайджанской Республики. Представлены методы и средства для проведения формативного и суммативного оценивания. Определены стандарты оценивания, которые внутришкольное оценивание включает диагностическое, формативное и суммативное оценивания.

Оценивание является одним из важнейших этапов процесса обучения. Оценивание достижений учащихся должно быть непрерывным, динамическим и прозрачным.

В соответствии с предметными куррикулами оценивание, направленное на улучшение качества образования, становится важным фактором управления им. Для оценивания уровня освоения содержательных стандартов были